

УДК 343.85 : [343.541-027.553 : 159.9]-053.5/6 (477+430)
DOI <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-154-161>

Цуркаленко Юлія Володимирівна,

кандидат юридичних наук, стипендіатка фонду Фольсваген
(Університет Регенсбургу, Інститут Східної Європи, м. Регенсбург)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9201-4690>

Юрченко Римма Артурівна,

психолог відділення психологічного забезпечення відділу кадрового забезпечення
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5718-2808>

ПРОФІЛАКТИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА У ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ, ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Стаття присвячена дослідженню профілактичних заходів у сфері протидії домашньому насильству, які реалізуються у дитячому середовищі, як правило, в освітніх закладах. У статті досліджуються правові та психологічні ознаки домашнього насильства, сучасний стан реалізації зазначених профілактичних заходів в Україні, здобутки, недоліки та ймовірні перспективи розвитку. Аналізується досвід Німеччини у контексті визначеного питання та виокремлюються вдалі кейси, які можуть бути адаптовані до українських реалій.

Ключові слова: домашнє насильство, профілактичні заходи, профілактика домашнього насильства, безпека дітей, досвід Німеччини, насильство щодо дитини.

Постановка проблеми. Низка самооцінка, стресові та панічні розлади, почуття провини, замкненість, страх спілкування, вживання психоактивних речовин, харчова залежність, хімічна залежність, аутична поведінка, віктимна поведінка, стигматизація, саморуйнівна поведінка, каліцтво, суїцидальна поведінка, передчасна смерть – це все тільки частина з можливих наслідків, з якими можуть зіткнутися діти, знаходячись у вирі подій домашнього насильства, як у далекому, так і недалекому майбутньому. Говорячи про дитину як жертву домашнього насильства, ми урахуємо два аспекти: коли відносно дитини безпосередньо вчиняється домашнє насильство (фізичне, психологічне, економічне чи сексуальне) чи коли вона є свідком домашнього насильства у родині (наприклад, батько кривдить матір) й автоматично, відповідно до норм законодавства, визнається жертвою домашнього насильства. Відповідно, в Преамбулі Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби із цими явищами зазначається: «Діти є жертвами домашнього насильства, у тому числі як свідки насильства в лоні сім'ї» [1].

Доречно зазначити, що в Україні сьогодні створені та нормативно врегульовані необхідні механізми для протидії та запобігання домашньому насильству, й існує певна нетерпимість до цього негативного явища.

Однак, як правило, це стосується саме гендерно обумовленого насильства, насильства над жінками у різних його проявах. Так, наприклад, за даними Світового банку в Україні, лише 2,9% населення жінок виправдовує дії чоловіка щодо домашнього насильства над нею [2]. При цьому дитина, як жертва домашнього насильства, не дивлячись на нормативне врегулювання даного питання, доволі часто залишається, так би мовити, «невидимою». По-перше, на жаль, ще й досі є відносною нормою у нашому суспільстві вчиняти домашнє насильство щодо дитини у якості одного з інструментів виховання. По-друге, перебуваючи у колі домашнього насильства, подружжя забуває, що дитини-свідок насправді є жертвою.

За даними Національної гарячої лінії «LA-STRADA Ukraine», у 2016 році більше 80% жінок, які мають неповнолітніх дітей, під час консультації повідомляли про те, що їхні діти часто були свідками акту насильства, який відбувався над жінкою [3]. А за даними досліджень у Німеччині серед дітей жінок, які постраждали від домашнього насильства, 99% опитуваних заявили, що вони знали про насильство над матір'ю, а майже половина з них брала участь у конфліктах або намагалася захистити матір. Безумовно це все впливає на дітей, бо отримані у дитинстві психологічні травми впливають на їхнє подальше життя. Діти, які виростили в атмосфе-

рі домашнього насильства, окрім отриманих фізичних та психологічних травм, утричі підвищують ризик скоєння або терпіння домашнього насильства у своїх романтичних стосунках. Тобто вони стають терпимі зокрема до домашнього насильства та насильства у цілому (булінг у школах часто вчиняють ті, хто стикався з насильством у родині), що негативно впливає як на їхнє життя, так і на розвиток суспільства у цілому. Деформація процесу соціалізації в деяких випадках може привести до формування не тільки агресивної, але й насильницької поведінки.

У свою чергу, комплексна профілактична робота може зробити тривалий і стійкий внесок у стримування домашнього насильства. Профілактична робота у сфері домашнього насильства, яка направлена саме на дітей. Бо, якщо проаналізувати сучасний стан цієї роботи в Україні, можливо прийти до висновку, що, як правило, вона доступна/стосується дорослих, і зокрема жінок. З огляду на те, що за статистичними даними саме дорослі жінки у переносній більшості є жертвами домашнього насильства.

Ураховуючи вищевикладене, метою даної статті є дослідження профілактичних заходів у дитячому середовищі щодо протидії домашньому насильству, які реалізуються сьогодні в Україні, вивчення досвіду Німеччині у цьому питанні та окреслення ймовірних перспектив розвитку. Відповідно, завданням є: аналіз явища домашнього насильства крізь призму його правових та психологічних ознак, дослідження сучасного стану профілактичної роботи у досліджуваній сфері у дитячому середовищі, вивчення німецького досвіду в цьому питанні та визначення ймовірних тенденцій розвитку в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема домашнього насильства є доволі популярною темою дослідження серед вчених, яка знаходить своє відображення у різноманітній науковій міждисциплінарній літературі з юриспруденції, психології, педагогіки, соціології тощо. Питанням домашнього насильства з юридичного боку у своїх наукових дослідженнях займалися такі вчені, як Довгунь К.В., Галай А.О., Головка Л.О., Горбова Г.О., Горбач-Кудря І.А., Сукмановська Л.М., Савчук О.М., Муранова В.В. та ін. Теоретико-методологічні основи вивчення цієї проблематики з психологічної точки зору представлені в працях Бойко О., Волосевич І., Коноплицька Т., Костюченко Т., Марценюк Т., Малишева А. та ін. Зміст основних понять, причинно-наслідковий зв'язок, алгоритми роботи з жертвами та кривдниками, міжнародний досвід розкриваються у працях багатьох вітчизняних та іноземних вчених (наприклад С. Міллер, Р. Клей, О. Книженко, Л. Сукмановська, А. Метіль, О. Мельниченко та ін.). Та не дивлячись на вагомість отриманих результатів численних досліджень, актуальності набуває подальший пошук шляхів удосконалення профілактики домашнього насильства у дитячому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розпочати безпосередній аналіз профілактичних заходів щодо запобігання домашньому насильству у дитячому середовищі, вважаємо, доцільно розібратися з тим, що собою являє це негативне явище та як воно врегульовано в чинному законодавстві. І перш за все зазначимо, що у червні 2022 року Законом № 2319-ІХ в Україні було ратифіковано Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) [1]. Ця важлива міжнародна угода Ради Європи є доку-

ментом, який зобов'язує уряди країн створити необхідну нормативно-правову базу для боротьби з домашнім насильством. Її ратифікація в Україні була очікуваною й безумовно стала передумовою до доопрацювання національного законодавства (наприклад, до появи поняття переслідування (сталкінгу) та покарання за це, до змін покарання за перші два випадки домашнього насильства та інші), але можливо стверджувати, що держава й готувалася до цього заздалегідь.

Так, в Україні вже більш ніж 5 років тому домашнє насильство було визнано соціальною проблемою суспільства, зазначає Ю.Ю. Бойко-Бузиль [4, с. 125], це визнання відповідно спонукало до початку процесу з комплексного врегулювання на нормативному рівні протидії домашньому насильству, що знайшло своє відображення у прийнятті важливих нормативно-правових актів, таких як: Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон) від 07 грудня 2017 року визначив організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства [5]; Постанова Кабінету Міністрів України № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» [6]; Наказ Міністерство внутрішніх справ України № 654 «Про затвердження порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника» [7]; Наказ Міністерство соціальної політики України, Міністерство внутрішніх справ України від 13.03.2019 № 369/180 «Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства» [8]; Розпорядження Кабінет Міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 361-р «Про затвердження плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» [9] та в багатьох інших нормативно-правових актах, методичних рекомендаціях тощо.

У зазначеному вище Законі «домашнє насильство» тлумачиться як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного та економічного насильства, що вчиняється в сім'ї чи в межах місця проживання, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебували (не перебувають) у родинних відносинах або у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення цих діянь [5]. Як акт зумисного залякування, фізичного нападу, побиття, замах сексуального характеру чи будь-яка інша неправомірна поведінка одного партнера по відношенню до іншого домашнє насильство визначає Келлі Ліз [10]. Тобто для того, щоб діяння визнавалося домашнім насильством з правової точки зору, воно повинно мати певні ознаки, виражатися у дії/бездіяльності або погрози насильства, здійснюватися у лоні родини (між чітко визначеними у Законі суб'єктами) незалежно від їхнього місця проживання та мати певні наслідки.

У свою чергу, Т.М. Малиновська зазначає, що домашнє насильство – це акти умисного систематичного вчинення протиправного впливу на близьких людей, які здійснюються проти їхньої волі з метою надбання вла-

ди і контролю над ними, що призводить до різного роду страждань, розладів здоров'я, емоційної залежності чи погіршення якості життя потерпілої особи [11]. Тобто, надаючи визначення домашньому насильству, дослідниця поруч з юридичними ознаками виділяє й психологічні. Виокремлення та розуміння яких є важливим аспектом для побудови та реалізації ефективної профілактичної діяльності у цій сфері. Отже, теза про те, що домашнє насильство як сучасна хвороба суспільства потребує свого подальшого розроблення та супроводу одночасно з позиції правового та психологічного підходів є, на нашу думку, доволі актуальною. Тому вважаємо за доцільне проаналізувати зазначене явище з психологічної точки зору.

Домашнє насильство – це ірраціональна соціальна взаємодія, яка призводить до психоматизації та руйнування особистості як жертви, так і кривдника [4, с. 127; 129]. Тобто розуміння сутності цього негативного явища розкривається через соціально-психологічну модель взаємодії осіб трикутника С. Карпмана. У цій моделі задіяні три основні ролі: жертва, рятівник і кривдник. Всі ці ролі регулярно змінюються, і кожен через них програє свій власний сценарій стосунків та свої потреби, саме це підштовхує на таку взаємодію. Так, рятівник часто стає агресором, а жертва – рятівником. Це замкнене коло, котре дає можливість кожному у своїй ролі переконатися у безвихідності свого становища. Саме тому жертва насильства не йде за допомогою. Агресор не визнає альтернативи, а рятівник не дає самостійно вирішити проблему. *Кривдник* відіграє активну роль переслідувача, тирана, агресора, ним керують суб'єктивно справедливе обурення, впевненість у власній правоті, прагнення досягти перемоги, намагання здійснити примусовий контроль. Кривдник не в змозі висловити свої потреби та зрозуміти потреби іншого, для нього насильницькі дії виступають єдиним способом ведення комунікації. Досить часто кривдником стає людина, яка має «уражену» самооцінку та сама переживала травматичний досвід насильства. *Жертва* відчуває паніку, страх, незахищеність, образ, сором. Характерними рисами жертви є проблеми з виставленням власних кордонів, ігнорування загальноприйнятих сигналів «небезпеки» чи «напруги», схильність недооцінювати свої позитивні якості та перебільшувати негативні. Досить часто насильницькі дії для жертви є єдиним доступним способом отримання любові через страждання. *Рятівником* керують жалість, обов'язок, відповідальність. Рятівники наближені до жертви, коли співпереживають, прагнуть допомогти або захистити, при цьому їхні дії чи слова часто бувають необдуманими, занадто наполегливими, навіть агресивними, що уподібнює їх до кривдників. Отже, однією із особливостей домашнього насильства є той факт, що суб'єкти мають певні вищезазначені психологічні ролі [4, с. 127].

Особливістю домашнього насильства є й те, що воно являє собою інциденти, або патерни, що повторюються у часі. Наявність такого патерну виступає важливим індикатором, завдяки якому можна відрізнити домашнє насильство від звичайного конфлікту. Американська дослідниця з проблем домашнього насильства Лінор Уокер вперше підкреслила в своїх дослідженнях, що для того, щоб сімейний конфлікт можна було розцінювати як випадок домашнього насильства, необхідно, щоб ситуація, яка несе в собі насильницькі дії з боку одного члена сім'ї стосовно іншого, повторилася як мінімум двічі [12]. Повторюваність – це важлива ознака як з психологічного, так й з юридичного погляду. До-

сліджуючи яку спеціалісти наголошують й на особливій циклічності домашнього насильства [13, с. 12].

Так, практично всі вчені та практики, які працюють з проблемою домашнього насильства, відзначають, що воно завжди йде по колу, тобто має циклічний характер. Вперше ж теорія циклічності з'явилася у книзі «Бити жінку» американської дослідниці та фахівця з проблеми сімейного насильства Леонори Валкер [14]. Яка означає, що якщо домашнє насильство було вчинено раз і нічого не було зроблено, скоріше за все, воно станеться у майбутньому та матиме більш важкі наслідки, при цьому ця циклічність має певні визначені фази:

1. Напруження – підвищення напруги у відносинах, спахалі образ, вербальні агресивні дії.

2. Інцидент (безпосередньо сам акт домашнього насильства, виражений в дії чи бездіяльності) – накопичення агресії викликає ланцюгову реакцію, що веде до вибуху як інтенсивної ненасильницької поведінки, що завершується шоком та запереченням.

3. Примирення – каяття з боку кривдника, випробування з боку жертви, період ілюзій та мрій про позитивні зміни [4, с. 126].

Розуміння не лише юридичних, а й психологічних аспектів домашнього насильства є важливими для проведення якісної профілактичної роботи, в тому числі й в дитячому середовищі. На нашу думку, перш ніж реалізувати будь-які заходи, спрямовані на запобігання домашньому насильству, доцільно зрозуміти, чому воно відбувається (ролі жертви, агресора та рятівників), його повторюваність та циклічність. Бо, не дивлячись на значну увагу державних та громадських інституцій протидії цьому негативному явищу, його достатнє нормативне регулювання, створення владою важливих механізмів та інструментів його протидії (наприклад, терміновий заборонний чи обмежувальний приписи), випадків домашнього насильства не стає менше, а кейсів ефективної комплексної профілактичної діяльності майже немає.

Інакше кажучи, для ефективного запобігання домашньому насильству важливо розуміння цього негативного явища і з юридичної, і з психологічної точки зору. Бо, як слушно зазначають сучасні науковці, домашнє насильство є соціальною хворобою суспільства, що призводить до психологічних й правових конотацій. Психологічним денотатом є корекція психотравматизації як жертви, так і кривдника, правовим – внесення змін у життя кривдника з притягненням до відповідальності останнього [4, с. 129].

Профілактика домашнього насильства – це дії державних та громадських інституцій, спрямовані на недопущення вчинення домашнього насильства та на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються [15, с. 339]. Відповідно, профілактика домашнього насильства у дитячому середовищі – це зазначені дії, які спрямовані на те, щоб діти не були жертвами домашнього насильства, навчання їх основ ненасильницької поведінки та нетерпимості до будь-якого прояву насильства.

У даному контексті доречно наголосити, що подекуди термін «профілактичні заходи» ототожнюється з терміном «превентивні заходи», ми ж їх розрізняємо, розумію-

чи під першим дії, які не обмежують права людини, а під другим – які можуть обмежувати права людини, а тому чітко урегульовані нормами чинного законодавства (наприклад, Законом України «Про Національну поліцію»).

Даний вид профілактичної роботи реалізують представники освіти, поліції, соціальної служби, служби у справах дітей, кризових центрів та громадського сектору. Свій прояв вона знаходить у заняттях, семінарах, тренінгах, масових акціях, публікації у ЗМІ тощо. Подекуди зазначені інституції намагаються впровадити системну діяльність, спрямовану на запобігання та протидію насильству в закладах освіти. Так, у 2018 року ГО «Ла Страда-Україна» за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та у співпраці з Міністерством освіти і науки України з цією метою опублікували навчально-методичну розробку, присвячену висвітленню сутності та показників профілактики насильства в освітньому середовищі, методів його дослідження та умов створення безпечного освітнього простору [16].

У зазначених методичних рекомендаціях представлений як теоретичний матеріал, так і практичні права, які рекомендовані до використання для профілактичної роботи у тому числі й у сфері домашнього насильства. Та на прикладі роботи Сєвєродонецької загальноосвітньої школи № 14 та Лисичанської спеціалізованої школи № 8 відображено практичне впровадження зазначених рекомендацій у період 2019–2020 років. Важливо зазначити, що практичні заняття щодо профілактики домашнього насильства серед дітей розраховані окремо на дітей, батьків й вчителів, що, на нашу думку, свідчить про системний підхід. Більш того, до уваги беруться як правові, так і психологічні аспекти цього явища, що, як ми вже зазначали вище, є вкрай важливим [16, с. 169–180].

Що стосується працівників поліції, то відповідно до методичних рекомендацій щодо проведення просвітницько-профілактичних занять поліцейськими з учнями 1-11 класів за програмою «Школа і поліція» передбачено заняття «Запобігання насильству над дітьми», в рамках якого надається загальна інформація щодо того, що являє собою насильство, його видів та наслідків та акцентується на тому, куди можливо звертатися за допомогою. Дані заняття постійно проводяться у школах так званими «шкільними офіцерами поліції» (працівниками відділення зв'язків з громадськістю Департаменту патрульної поліції) [17].

Освітня та поліцейські найбільш приділяють увагу зазначеному питанню. Однак треба констатувати, що, окрім зазначених суб'єктів, у школах з учнями/вчителями/батьками постійно проводяться профілактичні заняття з досліджуваної тематики представниками різноманітних державних та недержавних інституцій в рамках проєктів, акцій, днів безпеки тощо.

Більш того, в останні декілька років у державі була розгорнута широка соціальна інформаційно-роз'яснювальна робота з висвітлення проблеми домашнього насильства, активно втілюються проєкти, акції, тренінги, спрямовані на підвищення обізнаності суспільства щодо попередження випадків домашнього насильства. Наприклад, інформаційна кампанія Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA) Україна «Розірви коло», кампанія громадської організації «Ла Страда – Україна» «Стоп насильству», проєкт Міністерства юстиції України «Я маю право» та ін. На офіційному сайті Національної поліції України розміщено чат-боти протидії домашньому насильству та правової допомоги. Поряд із комунікативними й освітніми заходами соціальні

послуги через учинення домашнього насильства надають 396 мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, 29 притулків, два центри медико-соціальної реабілітації і 10 центрів денного перебування постраждалих осіб. Які були розраховані в тому числі й на профілактику домашнього насильству у дитячому середовищі, однак дуже рідко саме конкретно на дітей. Наразі в Україні немає комплексної програми щодо профілактики домашнього насильства, яка була б направлена виключно на дітей.

Не вдаючись до глибокого аналізу усіх визначених заходів, зазначимо, що наразі ми маємо як і певні здобутки в зазначеній сфері, так і недоліки. Щодо здобутків.

По-перше, сьогодні про нетерпимість щодо домашнього насильства взагалі та щодо домашнього насильства, в якому страждає дитина, надають дуже багато різноманітної інформації. Тим самим руйнуючи наявні стереотипи у суспільстві, створюючи нетерпимість до цього негативного явища, так звану «нульову толерантність».

По-друге, з кожним роком все більше представників державних та громадських інституцій реалізують різноманітні проєкти/заходи профілактичного характеру щодо зазначеного питання. Наприклад, упродовж всеукраїнської акції «16 днів проти насильства» у 2021 році лише представниками безоплатної вторинної допомоги були проведені заняття у школах окремо з батьками, окремо з дітьми більш ніж з трьома тисячею осіб.

По-третє, спеціалістами постійно розроблюються методичні рекомендації для проведення занять з профілактики домашнього насильства у дитячому середовищі. Наприклад, у 2020 році ГО «Ла-Страда Україна» за підтримки дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні було видано навчально-методичний посібник «Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти», а в 2018 році державним інститутом сімейної та молодіжної політики було розроблено інформаційні матеріали для фахівців, які працюють з дітьми та молоддю в громадах.

Отже, можливо стверджувати, що в досліджуваній нами сфері ведеться як практична профілактична робота, так і наукові й методологічна розробки щодо її удосконалення. Однак мають місце певні недоліки:

1. Відсутня системність, заняття у школах проводяться хаотично, немає аналізу та розуміння, хто, коли і як (за якою методикою/методичними рекомендаціями) проводив заняття). Відсутній будь-який контроль та моніторинг.

2. Відсутня ефективна співпраця між суб'єктами, які реалізують профілактичні заняття, з даного приводу немає будь-якого нормативного акта, який би урегулював це питання. Тобто це питання відповідальності конкретно взятої особи з числа освітян або поліцейських. Відсутня навіть взаємодія різних підрозділів поліції між собою (наприклад, представників ювенальної превенції та відділення зв'язків з громадськістю Департаменту патрульної поліції, які паралельно проводять заняття у школах). Як наслідок деякі діти можуть декілька разів бути присутніми на заняттях, а деякі – жодного разу. Це питання ніяким чином не врегульовано та по суті ніким не контролюється. Більш того, на жаль, подекуди заходи проводяться формально для звітності.

3. Заняття, які проводяться, як правило, обмежуються наданням загальної інформації щодо сутності домашнього насильства, його наслідків, відповідальності та контактів служб, куди можна звернутися за допомогою.

4. Відсутні будь-які зобов'язання щодо здійснення профілактичної роботи у зазначеній тематиці й яким чином вона повинна бути здійснена, лише рекомендації.

Усі вищезазначені недоліки впливають на якість та результативність проведеної роботи щодо профілактики домашнього насильства у дитячому середовищі. Інакше кажучи, не дивлячись на те, що робота проводиться, вона приносить доволі незначний результат. Для того щоб вибудовувати ймовірні перспективи розвитку зазначеної роботи в Україні, вважаємо за доцільне дослідити досвід Німеччини. Країни, яка є негласним флагманом Європейського Союзу та яка, на нашу думку, досягла значних успіхів у реалізації взагалі профілактичних заходів та зокрема у сфері реалізації профілактичних заходів щодо попередження домашнього насильства у дитячому середовищі.

У Німеччині розрізняють профілактичні заходи, які обмежують права людей, й вони нормативно регламентовані та здійснюються, як правило, поліцією, та профілактичні заходи, які не обмежують права людей. В даному випадку нас цікавлять останні. Зазначимо, що при роботі з неповнолітніми як у ювенальній сфері, так і в інших сферах реалізації профілактичних заходів в Німеччині використовуються так звані стандарти профілактики, а саме це: позитивна направленість, орієнтація на цільову групу, своєчасність, безперервність, послідовність, цілісність, ціннісна орієнтація, системність, залучення інших учасників, можливість оцінки/забезпечення якості [18, с. 147].

Не вдаючись до глибокого аналізу зазначених стандартів, наголосимо на тому, що, реалізуючи будь-який профілактичний захід, поліцейські роблять це не з метою звітності та висвітлення своєї діяльності, а з метою досягнення певного результату, який може бути досягнутий лише якщо усі вищевказані стандарти дотримані. По-перше, це забезпечується завдяки існуванню в поліції цієї країни консультантів з профілактики. Тобто поліцейських, на яких покладені повноваження щодо реалізації профілактичних заходів з метою покращення безпеки у країні та запобігання правопорушенням. А по-друге, тим, що профілактичні заходи в Німеччині є завданням не лише поліції, а й суспільства в цілому. Теза про те, що за жодних обставин не повинно створюватися враження, що поліція самостійно може вирішити проблеми злочинності власними ресурсами та діями, для німецького суспільства давно стала аксіомою. Тому доволі логічно, що до запобігання злочинності в Німеччині дотичні не лише політики та поліція, а й усі державні та неурядові структури, бізнес та ЗМІ та громадяни своєю відповідальною поведінкою. Отже, першим, на що необхідно звернути увагу у досвіді реалізації профілактичних заходів в цій країні, є стандарти профілактичної роботи.

Що стосується безпосередньо заходів, направлених на профілактику домашнього насильства у дитячому середовищі, зазначимо, що Німеччина – це федеративна держава, в якій як федерація у цілому, так і 16 федеральних земель мають свої закони. Кожна з федеральних земель відповідає за: внутрішню безпеку, культуру, місцеве самоврядування, школи та вищі навчальні заклади, а отже, в кожній землі профілактика домашнього насильства у дитячому середовищі відрізняється. На нашу думку, одним із найбільш вдалих кейсів реалізації профілактичної роботи у сфері домашнього насильства серед дітей є модельний проект щодо протидії домашнього насильства у Берліні «BIG Prevention» [19–22]. В його рамках був створений інноваційний методичний підхід, головна ідея якого така: профілактична робота з домашнього насильства проводиться у школах, адже це місце, де можливо охопити усіх дітей. Розглянемо його більш детально.

«BIG Prevention» пропонує унікальну профілактичну роботу в початкових школах. Інноваційна та практико-орієнтована концепція поєднує в собі педагогічну системну роботу з учнями, роботу з батьками та підвищення кваліфікації вихователів. Освіта, підвищення обізнаності та попередження домашнього насильства є головними завданнями «BIG Prevention» [20]. Завдяки своєму цілісному підходу цей проект охоплює всі ключові зацікавлені сторони у шкільному секторі. У його рамках проводяться навчання за темою «Діти та домашнє насильство», а також батьківські вечори, дитячі майстер-класи з учнями 4-х та 5-х класів, дитячі консультаційні години та бесіди з вчителями. Для зацікавлених викладачів проводяться спеціальні курси. В якості супровідного заходу «BIG Prevention» робить доступною свою інтерактивну пересувну виставку «РЕАЛЬНА ЯРМОВКА!». Отже, реалізовані заходи мають системний характер, бо проводяться відразу у всіх школах та охоплюють не лише дітей, а їхніх батьків та вчителів [21].

Однією з цілей даного проекту є те, що діти повинні якомога раніше дізнатися про свої права та варіанти допомоги, якщо вони є жертвами домашнього насильства. Саме тому в рамках занять для учнів шкіл виокремлюється тема «Насильство отримує червону картку». Яка, на нашу думку, є одним із вдалих кейсів того, чому важливо навчити дитину, а саме це 7 правил:

1. *Гнів дозволено.* В суспільстві вважається, що гнів – це погано. Тому що, як правило, будучи злими, люди б'ють речі або інших людей. Насправді гнів – це нормальна емоція, її можна/необхідно перенаправляти. З огляду на це важливо навчити дитину реалізовувати гнів, так би мовити, екологічно, тобто не зачіпаючи права інших людей. Наприклад, кричати в подушку, стискати повітряну кульку, піти геть, сказати стоп, робити дихальні вправи.

2. *Будь справедливим у сварці.* У будь-якому партнерстві є місце сваркам. Важливо бути справедливим у сварці та не ображати опонента/партнера. Нікого не ображають, ніхто не постраждає, ні до кого не ставляться гірше, ніж до інших.

3. *Насильство ніколи не буває добрим.* Ніхто не має права на насильство, бо насильство не вирішує проблему. Для представників освіти це правило означає, що вони повинні бути взірцем для дітей, ніколи не застосовувати насильство щодо дітей, завжди припиняти насильство між дітьми та знаходити інше рішення проблеми.

4. *Насильство між батьками шкодить дітям.* Батьки зобов'язані звернутися за допомогою у випадку, якщо в родині є факти домашнього насильства.

5. *Діти ніколи не винні в насильстві між дорослими.* У випадку насильства між батьками (дорослими) діти завжди повинні знати, що вони в цьому не винні. В насильстві винен лише той, хто його вчиняє.

6. *Розкажи погані секрети.* В суспільстві прийнято не розповідати те, що відбувається у родині, однак це не повинно стосуватися фактів домашнього насильства.

7. *Діти мають право на допомогу.* Дітям розповідають, куди і як вони можуть звернутися з метою отримання допомоги [23, с. 5–25].

Отже, в рамках цього семінару діти дізнаються не тільки про свої права та обов'язки, тобто юридичні аспекти протидії домашньому насильству, а про психологічні аспекти цього явища. Більш того, вони отримують інструменти для роботи зі своїми емоціями, що є важливим для здоров'я дитячої психіки.

Доречно звернути увагу на те, що фінансування

вищедослідженої програми забезпечує Департамент освіти, науки та досліджень Сенату. А безпосередньо її розробники наголошують, що, незважаючи на те, що усвідомлення загрози благополуччю дитини у зв'язку з домашнім насильством зросло за останні десять років, цей підхід є (на жаль) унікальним у Німеччині. Фахівці вимагають більше грошей на профілактичні заходи. Як для підготовки педагогів, вихователів та спеціалістів служб у справах молоді, так і для самих дітей. Більш того, необхідно усвідомлювати, що ситуація змінилася на краще щодо профілактики домашнього насильства у шкільного середовищі лише тоді, коли це питання стало врегульованим на законодавчому рівні.

Роблячи проміжний висновок, зазначимо, що дослідження досвіду Німеччини у сфері профілактики домашнього насильства у дитячому середовищі може стати гарним орієнтиром для розвитку цього напрямлення в Україні. А саме важливо звернути увагу на: їх комплексний підхід, охоплення відразу дітей, вчителів, батьків; залучення, а головне зацікавленість у цьому процесі не лише представників поліції та освіти, а й влади та місцевого самоврядування, громадськості та ЗМІ; розроблення єдиної програми, хоча б в рамках окремої території; нормативно регулювання проекту, а значить, фінансування та моніторинг; охоплення й правових, й психологічних аспектів в рамках одного проекту, що є вкрай важливим для забезпечення його успішності.

Висновки. У реаліях військового стану у країні відбувається погіршення соціального добробуту населення, через щоденний стрес погіршується психологічне здо-

ров'я людей, підвищується їхня агресивність, що прямо чи опосередковано може негативно впливати на рівень вчинення домашнього насильства у родинах. З одного боку, це є закономірним з огляду на реалії сьогодення, а з іншого, діти не повинні страждати через це. Бо, як ми зазначали на початку, домашнє насильство у лоні родини негативно впливає на психологічний розвиток дитини та може призвести до безлічі небажаних наслідків. З огляду на це наразі доволі доречно приділяти додаткову увагу питанню профілактики домашнього насильства у дитячому середовищі. А з урахуванням євроінтеграційного курсу, який обрала для себе Україна, доречно й аналізувати та адаптувати досвід європейських країн у цьому питанні, зокрема Німеччини, яка досягла в цьому певного успіху.

Проаналізувавши стан реалізації профілактичної роботи у сфері протидії домашньому насильству в дитячому середовищі в Україні та дослідивши деякий досвід Німеччини в цьому питанні, ми прийшли до висновку, що наразі актуальними питаннями щодо профілактики домашнього насильства у дитячому середовищі, які потребують подальшого вирішення та удосконалення, є: створення їх системності, аналізу, контролю та моніторингу; налагодження ефективної співпраці між суб'єктами, які реалізують профілактичні заходи, урегульована її на нормативному рівні (наприклад, створення Наказу про взаємодію між освітою, патрульною поліцією та ювенальною превенцією); розробка єдиних методичних рекомендацій щодо проведення занять у школах серед дітей, вчителів, батьків щодо профілактики домашньому насильству, в яких повинен ураховуватися як правові, так і психологічні аспекти.

Список використаних джерел

1. Конвенція Рада Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України про ратифікацію Конвенції із заявами №2319-IX від 20.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.
2. Proportion of women subjected to physical and/or sexual violence in the last 12 months (% of women age 15-49). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SG.VAW.REAS.ZS>.
3. Сайт громадської організації «ЛА-Страда». URL: <https://la-strada.org.ua/garyachi-liniyi>.
4. Бойко-Бузиль Ю.Ю. Домашнє насильство як соціальна проблема: психологічний ракурс. *Габітус*. Вип. 24, т. 2. 2021. С. 125–129.
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 5, ст. 35.
6. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : Постанова Кабінету міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-p#Text>.
7. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника : Наказ Міністерство внутрішніх справ України від 01.08.2018 № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18#Text>.
8. Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства : Наказ Міністерство соціальної політики України, Міністерство внутрішніх справ України від 13.03.2019 № 369/180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19#Text>.
9. Про затвердження плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства : Розпорядження Кабінет Міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 361-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-2021-p#Text>.
10. Келлі Ліз. Насильство щодо жінок і дітей. Новий погляд на поліцейську діяльність, її іновачієність та професіоналізм, посібник. Львів : Астролябія, 2011. 176 с.
11. Малиновська Т.М., Домашнє насильство: щодо змістовного наповнення терміну. *Наше право*. 2020. № 3. С. 85–91.
12. Гіденс Е.. Соціологія. Київ : Основи, 1999. 726 с.
13. Царевська Ю. Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанок. Київ : КОНВІКТУС Україна, 2017. 36 с.
14. Мустафаєв Г.Ю., Довгаль І.І. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї. Київ, 2011. 192 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/93318?download=true>.
15. Цуркаленко Д., Репан М. Профілактика домашнього насильства в Україні: поняття та зміст. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2(117). С. 336–343.
16. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти : навчально-методичний посібник / за ред. Левченко К.Б. Київ, 2020. 195 с.

17. Методичні рекомендації щодо проведення просвітницько-профілактичних занять з учнями 1-11 класів за програмою «Школа і поліція» / заг. ред. Т. Журавель, К. Новохатня та ін. Київ : Міністерство освіти і науки України, Національна поліція України, 2016. 196 с.
18. Handbuch der polizeilichen Jugendarbeit Prävention und kriminalpädagogische Intervention, von Wilfried Dietsch Vizepräsident der Bayerischen Bereitschaftspolizei und Werner Gloss Polizeihauptkommissar, Bibliografische, Richard Boorberg Verlag GmbH & Co KG, 2005, 264 S.
19. BIG Präventionsprojekt (Hg.): Kooperation zwischen Schule und Jugendhilfe bei häuslicher Gewalt. Modellphase 2006–2008, Berlin 2008, 55 S.
20. Prävention häuslicher Gewalt in Kooperation mit und in Schulen, Dokumentation des Fachtages von BIG Prävention und BIG Koordination am 07.09.2015 mit dem Sozialpädagogischen Fortbildungsinstitut Berlin Brandenburg (SFBB), 2015, 64 S.
21. Alle Angebote für Schulen im Überblick, BIG Prävention, Berlin, 2014.
22. Kennst Du das auch? 10 Jahre BIG Prävention an Schulen, Berlin, 2017, 11 S.
23. Eltern-Brief zum Thema: Häusliche Gewalt, BIG Prävention, Berlin, 2019, 30 S.

References

1. Konventsiiia Rada Yevropy pro zapobihannia nasyilstvu stosovno zhinok i domashnomu nasyilstvu ta borotbu z tsymy yavyschchamy Zakon Ukrainy pro ratyfikatsiiu Konventsii iz zaiavamy №2319-IX vid 20.06.2022 [Council of Europe Convention on the prevention of violence against women and domestic violence and the fight against these phenomena] (2022, June 20) Law of Ukraine No. 2319-IX Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text Vidomosti Verhovnoii Radi Ukrainy [in Ukrainian]
2. Proportion of women subjected to physical and/or sexual violence in the last 12 months (% of women age 15-49), URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SG.VAW.REAS.ZS> [in English]
3. Sait hromadskoi orhanizatsii «LA-Strada [Website of the public organization "LA-Strada"] la-strada.org.ua/garyachi-liniyi Retrieved from: <https://la-strada.org.ua/garyachi-liniyi> [in Ukrainian]
4. Boyko-Buzyl Yu.Yu. (2021), Domashnie nasyilstvo yak sotsialna problema: psykholohichniy rakurs [Domestic violence as a social problem: a psychological perspective], *Habitus - Habitus*, 125-129 [in Ukrainian]
5. Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasyilstvu: Zakon Ukrainy vid 07 hrudnia 2017 roku № 2229-VIII [Law of Ukraine on preventing and combating domestic violence № 2229-VIII] (2018, December 7). *Vidomosti Verhovnoii Radi Ukrainy - Verkhovna Rada information* 5, 35 [in Ukrainian]
6. Pro zatverdzhennia Poriadku vzaiemodii subiektiv, shcho zdiisniuiut zakhody u sferi zapobihannia ta protydiu domashnomu nasyilstvu i nasyilstvu za oznakoiu stati: Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 22 serpnia 2018 r. № 658 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On Approval of the Procedure for Interaction of Entities Carrying Out Measures in the Sphere of Preventing and Counteracting Domestic Violence and Gender-Based Violence № 658] (2018, August 22), Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-n#Text> [in Ukrainian].
7. Pro zatverdzhennia Poriadku vynesennia upovnovazhenym pidrozdilamy orhaniv Natsionalnoi politsii Ukrainy terminovoho zaboronnoho prypysu stosovno kryvdnyka: Nakaz Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 01.08.2018 № 654 [Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine on approval of the Procedure for issuing urgent prohibitive orders against the offender by authorized units of the National Police of Ukraine № 654] (2018, August 1) Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18#Text> [in Ukrainian].
8. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia otsinky ryzykiv vchynennia domashnoho nasyilstva: Nakaz Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy, Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 13.03.2019 [Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine, Ministry of Internal Affairs of Ukraine On approval of the Procedure for risk assessment of domestic violence № 369/180 (2019, March 13)], Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19#Text> [in Ukrainian].
9. Pro zatverdzhennia planu nevidkladnykh zakhodiv iz zapobihannia ta protydiu domashnomu nasyilstvu, nasyilstvu za oznakoiu stati, zakhystu prav osib, yaki postrazhdaly vid takoho nasyilstva: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 kvitnia 2021 r. № 361-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On approval of the plan of urgent measures to prevent and combat domestic violence, gender-based violence, protection of the rights of victims of such violence № 361-p], (2021, April 21), Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-2021-p#Text> [in Ukrainian].
10. Kelly Liz (2011), *Nasyilstvo shchodo zhinok i ditei, Novyi pohliad na politseisku diialnist, yii inovatsiini ta profesionalizm* [Violence against women and children. A new look at policing, its innovation and professionalism]. Lviv: Astrolyabliya [in Ukrainian]
11. Malinovska T.M. (2020), Domashnie nasyilstvo: shchodo zmistovnoho napovnennia terminu [Domestic violence: regarding the meaningful filling of the term], *Nashe pravo - Our right*, 3, (pp. 85-91) [in Ukrainian]
12. Giddens E. (1999), *Sotsiologhiia* [Sociology], Kyiv: Osnovy, [in Ukrainian]
13. Tsarevska Yu. (2017), *Nasyilstvo: korotkyi instruktazh dlia konsultantiv ta konsultanok* [Violence: a short instruction for consultants], Kyiv: KONVIKTUS [in Ukrainian]
14. G.Yu. Mustafaev, I.I. Dovgal (2011), *Metodychni posibnyk dlia fakhivtsiv, yaki vprovadzhuut korektsiini prohramy dlia osib, yaki vchynyly nasyilstvo v simi* [Methodical guide for specialists who implement correctional programs for persons who have committed violence in the family], Kyiv, (192 p.) Retrieved from: <https://www.osce.org/uk/ukraine/93318?download=true> [in Ukrainian]
15. Tsurkalenko D. & Repan M. (2022), Profilaktyka domashnoho nasyilstva v Ukraini: poniattia ta zmist [Prevention of domestic violence in Ukraine: concepts and content], *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav - Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, No. 2 (117), (pp. 336-343) [in Ukrainian]
16. Levchenko K.B (2020), *Zapobihannia ta protydiia proiavam nasyilstva: diialnist zakladiv osvity navchalno-metodychni posibnyk* [Prevention and countermeasures against manifestations of violence: activities of educational institutions, educational and methodological manual] Kyiv, (195 p.) [in Ukrainian]

17. Zhuravel T., Novokhatnia K. & others (2016), *Metodychni rekomendatsii shchodo provedennia prosvitnytsko-profilaktychnykh zaniat z uchniamy 1-11 klasiv za prohramoiu «Shkola i politsiia»* [Methodological recommendations for conducting educational and preventive classes with students of grades 1-11 under the "School and Police" program] Kyiv: Ministry of Education and Science of Ukraine, National Police of Ukraine (196 p.) [in Ukrainian]
18. Handbuch der polizeilichen Jugendarbeit Prävention und kriminalpädagogische Intervention, von Wilfried Dietsch Vizepräsident der Bayerischen Bereitschaftspolizei und Werner Gloss Polizeihauptkommissar, Bibliografische, Richard Boorberg Verlag GmbH & Co KG, 2005 [in German]
19. BIG Präventionsprojekt (Hg.): Kooperation zwischen Schule und Jugendhilfe bei häuslicher Gewalt. Modellphase 2006 – 2008, Berlin 2008 [in German]
20. Prävention häuslicher Gewalt in Kooperation mit und in Schulen, Dokumentation des Fachtages von BIG Prävention und BIG Koordinierung am 07.09.2015 mit dem Sozialpädagogischen Fortbildungsinstitut Berlin Brandenburg (SFBB), 2015 [in German]
21. Alle Angebote für Schulen im Überblick, BIG Prävention, Berlin, 2014 [in German]
22. Kennst Du das auch? 10 Jahre BIG Prävention an Schulen, Berlin, 2017 [in German]
23. Eltern-Brief zum Thema: Häusliche Gewalt, BIG Prävention, Berlin, 2019 [in German]

Tsurkalenko Yuliia,

PhD in Law, Cholarship (the Volkswagen foundation)

(University of Regensburg, Institute for East European, Regensburg)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9201-4690>

Yurchenko Rymma,

Psychologist of the Psychological Support Department

of Personnel Support Department

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5718-2808>

**PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE IN CHILDREN'S ENVIRONMENT:
CURRENT REALITIES, GERMAN EXPERIENCE AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT**

The article is devoted to the study of preventive measures in the children's environment to combat domestic violence, which are being implemented today in Ukraine. It examines the experience of Germany in this matter and outlines the possible prospects for development. The phenomenon of domestic violence is analyzed through the prism of its legal and psychological features, the current state of preventive work in this area in the children's environment is investigated.

The achievements and shortcomings in the field of prevention of domestic violence in children's environment are highlighted. It is emphasized that the study of German experience in the field of prevention of domestic violence in children's environment can be a good guide for the development of this area in Ukraine. Namely, it is important to pay attention to: their integrated approach, coverage of children, teachers, parents at once; involvement, and most importantly, interest in this process not only of representatives of the police and education, but also of the authorities and local self-government, the public and the media; development of a single program, at least within a separate territory; regulatory regulation of the project, and hence funding and monitoring; coverage of both legal and psychological aspects within one project, which is extremely important for ensuring its success. And it is summarized that currently the urgent issues of prevention of domestic violence in the children's environment that need to be further addressed and improved are: creation of their systematic, analysis, control and monitoring; establishment of effective cooperation between the actors implementing preventive activities, its regulation at the regulatory level; development of unified methodological recommendations for conducting classes in schools among children, teachers and parents.

Key words: domestic violence, preventive measures, prevention of domestic violence, child safety, experience of Germany, violence against a child.

Надіслано до редколегії 12.11.2022